

Vlatka Štimac Ljubas

Leksikografski zavod Miroslav Krleža

Frankopanska 26, HR-10000 Zagreb

vlatka.stimac@lzmk.hr; vstimacljubas@unin.hr

SKRB O HRVATSKOME JEZIKU U SVIJETU

Promicanje i unaprjeđenje učenja hrvatskoga jezika među strancima i potomcima hrvatskih iseljenika u Republici Hrvatskoj i inozemstvu jedan je od prioritetnih ciljeva skorašnjega Nacionalnog plana hrvatske jezične politike, a prema Zakonu o hrvatskome jeziku. Takvo se promicanje ponajviše odvija kroza škole hrvatskoga jezika u iseljeništvu, koje čuvaju i njeguju hrvatski nacionalni identitet, te kroz lektorate hrvatskoga jezika na stranim sveučilištima čije je administrativno tijelo najčešće Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih Republike Hrvatske. Članak se ponajprije bavi lektoratima; ukratko se definiraju naziv i položaj hrvatskoga jezika, struktura studenata i metode rada ak. god. 2004./2005. na lektoratu u Bloomingtonu, Sveučilište Indiana (Indiana University). Povezuje se to s radom na novijim lektoratima te današnjim položajem hrvatskoga na inozemnim sveučilištima. Kako pomoći lektorima: kakvi oni zapravo moraju biti, koje bi sve vještine i znanja trebali posjedovati te kako poboljšati njihovu suradnju s domovinom, zemljom koju predstavljaju. Osim uvođenja u Nacionalni plan hrvatske jezične politike, o navedenim se pitanjima može promišljati i osnutkom institucije koja bi provodila strategiju promicanja hrvatskoga jezika na stranim sveučilištima: koordinirala radom lektorata, organizirala za lektore radionice i savjetovanja, osmišljavala kulturno-promocijske sadržaje i sl.

U siječnju 2024. Hrvatski je sabor donio Zakon o hrvatskome jeziku¹ koji je stupio na snagu osmoga dana od njegove objave u Narodnim novinama 7. veljače 2024. I prije je bilo nastojanja za donošenjem Zakona o hrvatskome jeziku, kao i njegovih osporavatelja, no sada je Zakon obvezujući okvir za sve. Prema njemu je osnovano i Vijeće za hrvatski jezik koje

¹ U tekstu će se koristiti inačica Zakona o hrvatskome jeziku objavljena u Narodnim novinama 14/2024, 7. 2. 2024.

djeluje u skladu sa Zakonom, nadzire njegovu provedbu te kao jedan od (prioritetnih) ciljeva mora izraditi Nacionalni plan hrvatske jezične politike. Među ostalim, a prema Čl. 13., »Vlada vodi posebnu skrb o učenju i očuvanju hrvatskoga jezika i kulture među Hrvatima i njihovim potomcima koji žive izvan Hrvatske te o promicanju hrvatskoga standardnog jezika u svijetu poticanjem njegova poučavanja na inozemnim obrazovnim ustanovama«. Također je među ciljevima i mjerama budućega Nacionalnog plana hrvatske jezične politike, a prema Zakonu o hrvatskome jeziku Čl. 16., »promicanje i unaprjeđenje učenja hrvatskoga jezika među strancima i potomcima hrvatskih iseljenika u Hrvatskoj i inozemstvu«. Skrb o hrvatskome jeziku u svijetu obuhvaća niz aktivnosti i programa usmjerenih na očuvanje, promociju i učenje hrvatskoga jezika izvan Republike Hrvatske i u njoj. Te bi aktivnosti, pa posljedično i učenje hrvatskoga, zahvaljujući većoj dostupnosti elektroničkih materijala, morale biti znatno jednostavnije nego prije nekoliko godina ili desetljeća. Ova briga odvija se kroz obrazovne, kulturne i diplomatske inicijative, usmjerena je prema hrvatskoj dijaspori i svim zainteresiranim strancima, a doprinosi očuvanju jezične i kulturne baštine te jačanju nacionalnog identiteta. Nekoliko je glavnih načina skrbi o hrvatskome jeziku u svijetu, a u taj su proces uključene mnoge institucije poput hrvatskih sveučilišta – Sveučilište u Zagrebu, Sveučilište u Rijeci, Sveučilište u Splitu; *Croaticum* – *Centra za hrvatski kao drugi i strani jezik*; *Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih*; *Ministarstva vanjskih i europskih poslova*; *Središnjega državnog ureda za Hrvate izvan Republike Hrvatske*; *Matice hrvatske*; *Hrvatske matice iseljenika* i drugih institucija Republike Hrvatske. Skrb se odvija kroza škole hrvatskoga jezika u inozemstvu, lektorate hrvatskoga jezika i književnosti (uglavnom na visokoškolskim ustanovama), certifikacije znanja hrvatskoga za strance u Hrvatskoj, različite kulturne i jezične inicijative, međunarodne ugovore i suradnje, promicanje hrvatske književnosti (prevođenjem hrvatske književnosti na druge jezike) i kroz medije. Premda se ovaj članak ponajviše bavi hrvatskim lektoratima na inozemnim visokim učilištima te pozicijom lektora, spominju se i ostali načini kojima se skrbi o hrvatskome jeziku, promovira ga se i potiče interes za učenje što se danas odvija zahvaljujući, osim uobičajenim aktivnostima, i mrežnim platformama (tečajevima, aplikacijama, društvenim mrežama, medijima).

Kulturne i jezične inicijative. Promicanje prevođenjem i medijima

Hrvatski jezik i književnost u zemlji se, pa tako i u inozemstvu, promiče na različite načine: institucionalno (visoka učilišta i državne institucije), kroz nevladine organizacije (zaklade), ali i sve dostupnijim mrežnim platformama. Državne institucije poput Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih (administrativno i financijski) podupiru učenje hrvatskoga jezika za strance (dodjeljuju lektorske i jezične stipendije), hrvatski kulturni centri i veleposlanstva u svijetu organiziraju tečajeve, radionice i kulturne događaje (izložbe, filmske festivale, književne večeri) koji promiču hrvatski jezik i kulturu, a mnogi gradovi s hrvatskom dijasporom organiziraju kulturne događaje koji uključuju predavanja, književne susrete na hrvatskom jeziku i druge oblike aktivnosti. Ovakva događanja ipak nisu organizirana sustavno i redovito, već su sporadična i odvijaju se posebnim zauzimanjem osoba koje se u tom smislu mogu i žele angažirati, a nedostaje im financijske i političke državne potpore. Da bi ipak osigurala potporu hrvatskomu jeziku i kulturi u cjelini, Republika Hrvatska s drugim državama potpisuje sporazume o kulturnoj i obrazovnoj suradnji. Širenju interesa za hrvatski jezik te promociji hrvatske književnosti i kulture bitno pridonosi prevođenje hrvatskih (književnih) autora na druge jezike. Vijeće za hrvatski jezik pak stručno je Vladino tijelo koje će se donoseći Nacionalni plan hrvatske jezične politike brinuti o javnoj i službenoj upotrebi hrvatskoga jezika, poticati usustavljanje hrvatskoga nazivlja, unaprjeđivati jezične tehnologije za hrvatski jezik te će se skrbiti o hrvatskome jeziku u zemlji i inozemstvu kako slijedi prema Zakonu o hrvatskome jeziku. Nadalje, Hrvatska matica iseljenika organizira tečajeve hrvatskoga jezika i kulturne programe za iseljenike i njihove potomke. Kroz različite odjele Matica iseljenika priređuje kulturne, obrazovne, nakladničke, informativne i druge programe namijenjene hrvatskim zajednicama izvan Hrvatske radi očuvanja veza s matičnom domovinom. Programe ljetnih škola hrvatskoga jezika i kulture Matica iseljenika organizira u suradnji sa zagrebačkim Sveučilištem, potom znanstvene skupove, internetske tečajeve i izložbe, koncerte i kazališne predstave. Odjel za nakladništvo uređuje časopis Matica, Hrvatski iseljenički zbornik te mrežne stranice za iseljenike. Godine 2013. osnovana je Hrvatska kuća radi promocije hrvatske kulture i povezivanja iseljeničtva s domovinom, ali taj projekt nije zaživio. Također, unatoč mnogim "virtualnim" muzejskim zbirkama o temi iseljeničtva, ideja o samostalnome Muzeju hrvatskog iseljeničtva nije realizirana niti još uvijek uvrštena u konkretne državne projekte. Kroza svoje ogranke djeluje i Matica

hrvatska, posebno u zemljama s velikom hrvatskom dijasporom (Njemačka, Australija, Kanada), surađuje s hrvatskim iseljeničkim udrugama s namjerom promocije hrvatske baštine, a učenje hrvatskoga jezika u dijaspori Matica hrvatska podupire kroz udžbenike, internetske tečajeve i stipendije za studiranje u matičnoj domovini. Mrežne platforme i mediji, poput hrvatskih radijskih i televizijskih programa (iznimno emisije posvećene jeziku) te portala za dijasporu, također pomažu očuvanju jezika. Projekt *Bolje je hrvatski!* na stranicama Instituta za hrvatski jezik i istoimena aplikacija za pametne telefone, inicijativa je za podizanje svijesti o pravilnoj upotrebi hrvatskoga, a mrežno učenje omogućuju danas mnoge aplikacije i tečajevi (HR4EU). S namjerom skrbi o hrvatskome jeziku odvijaju se mnoge manifestacije i festivali (primjerice *Mjesec hrvatskoga jezika*, svake godine od 21. veljače do 17. ožujka), a sadržaji su uvijek mrežno dostupni i našem iseljenuštvu te zainteresiranim strancima.

Izvandomovinske škole

Hrvatska je nastava u inozemstvu organizirana za djecu i mlade hrvatskog podrijetla radi očuvanja nacionalnog identiteta. Obuhvaćena je Nacionalnim planom razvoja sustava obrazovanja prema kojemu će se donijeti novi kurikulum te izraditi odgovarajući obrazovni materijali. Učenje hrvatskoga jezika i kulture u iseljenuštvu može se pratiti od početka 20. st. u SAD-u², kada su misionari njegovali folklor, otvarali škole, knjižnice i čitaonice. Prvu hrvatsku školu utemeljio je 1905. župnik Davorin Krmpotić u hrvatskoj župi u Kansas Cityju. Najbrojnija hrvatska škola bila je ona u župi Sv. Jeronima u Chicagu koja je postala model škola HIŠAK-a. Početkom organizirane hrvatske nastave u Chicagu smatra se Hrvatska škola Kardinala Stepinca u Chicagu (1973.) U New Yorku je 1974. osnovana organizacija Hrvatske izvandomovinske škole u Americi i Kanadi / Croatian Schools of America and Canada (HIŠAK-CSAC). Obuhvaćala je škole i ustanove za učenje hrvatskoga jezika i kulture izvan Hrvatske, a 1977. pridružile su joj se škole u Australiji. Djelatnost HIŠAK-a bila je pružiti potporu učiteljima te pokrenuti tisak udžbenika, priručnika i drugih nastavnih materijala za učenje hrvatskoga jezika te koordiniranje i povezivanje hrvatskih škola. Razvoj hrvatskih škola u Kanadi počeo je pedesetak godina kasnije nego u Americi, a australski su Hrvati šezdesetih godina prošlog stoljeća organizirali nastavu hrvatskog jezika u hrvatskim katoličkim

² Više o povijesti hrvatskih izvandomovinskih škola u Burai 2024. Knjiga je izašla uz pedesetu obljetnicu organizacije *Hrvatskih izvandomovinskih škola Amerike i Kanade* (HIŠAK-CSAC) koja je međusobno povezivala škole hrvatskoga jezika u prekomorskim zemljama i njima koordinirala.

centrima i tzv. subotnjim školama. Program hrvatskoga jezika i kulture za hrvatske škole u inozemstvu konačno je nastao 1995., no kakve su mogućnosti provedbe toga kurikula u praksi ovisi o sastavu učenika kojima je on namijenjen te bi ga s time trebalo uskladiti.

Croaticum – učenje hrvatskoga za strance

Croaticum - Centar za hrvatski kao drugi i strani jezik najstarija je i najveća ustanova na kojoj se poučava te znanstveno i stručno proučava i opisuje hrvatski kao ini jezik; središnji je nacionalni lektorat, ujedno ispitni centar za neizvorne govornike hrvatskoga i dio Odsjeka za kroatistiku na Filozofskom fakultetu u Zagrebu. Croaticum je osnovan 1962. godine na Odsjeku za fonetiku Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, a tada je bio nazvan Tečaj hrvatskoga jezika za strance. Godine 1966. postaje dio Odsjeka za jugoslavenske jezike i književnosti, a 1986. godine preimenovan je u Pripremnu godinu studija. Centar 2007. dobiva ime Croaticum – Centar za hrvatski kao drugi i strani jezik. Polaznici su Croaticuma studenti inozemnih sveučilišta koji dolaze na Sveučilište u Zagrebu u sklopu različitih programa studentskih mobilnosti, potomci hrvatskih iseljenika, osobe koje uče hrvatski jezik jer rade u Hrvatskoj, osobe koje su se doselile ili se namjeravaju doseliti u Hrvatsku. Sa svih su kontinenata, različite dobi i različitih prvih jezika. Posljednjih godina broj polaznika ustalio se na otprilike 250 po semestru te stotinjak polaznika na kraćim programima. Croaticum nudi certifikaciju za strance koji uče hrvatski jezik u Hrvatskoj, a potvrde o znanju koriste se za upis na fakultete u Hrvatskoj i stjecanje državljanstva. Nastava se odvija semestralno, u obliku jednomjesečnih tečajeva, kao Mala ljetna škola i individualno. Djelovanje Croaticuma povezano je s državnim institucijama poput Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih, ili drugima koje se brinu o hrvatskome jeziku za iseljništvo poput Hrvatske matice iseljenika. Konačno, za lektore, o kojima će više biti riječi u nastavku – Croaticum prema potrebi izvodi hospitacije (za kandidate koji uđu u uži izbor za lektore hrvatskoga na stranim sveučilištima) i stručna savjetovanja.

Lektorati hrvatskoga jezika i književnosti

Gotovo je zaboravljena činjenica da je kroatistika izvan granica hrvatskoga jezičnog i etničkog prostora zakoračila još na izmaku 19. st. kad je na Sveučilištu Eötvösa Loránda u Budimpešti, kao jedna od posljedica tadašnjega razvoja hrvatsko-mađarskih političkih odnosa, godine 1894. osno-

vana katedra za hrvatski jezik i književnost (Samardžija 2008:133). Nakon za hrvatski jezik promijenjenih okolnosti devedesetih godina 20. st. te kada se pitanje lektora na inozemnim sveučilištima počinje nalaziti pod okriljem (tadašnjega) Ministarstva prosvjete, kulture i športa, već postojeći Odbor za lektorate uputio je nekoliko lektora u Mađarsku (Budimpešta, Pečuh, Szombathely, Baja) jer je upravo s Republikom Mađarskom potpisan prvi sporazum o kulturnoj suradnji. Lektorati hrvatskoga jezika i književnosti na stranim visokim učilištima te lektorati stranih jezika na hrvatskim sveučilištima u nadležnosti su (današnjega) Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih od 1994. (tadašnje Ministarstvo znanosti, tehnologije i informatike). Za neke od problema koji su se tada (po)javili može se reći da postoje i danas, a neka su pitanja – kao što je ime jezika pa i opseg studija – na većini inozemnih sveučilišta uspješno riješena ili su bar jasna. Provode li se u praksi ili ne, i zašto se ne provode, problem je koji otvara poseban analitički članak. Ministarstvo se skrbi za 34 službena razmjenska lektorata te tri centra za hrvatske studije u Australiji, Kanadi i Ujedinjenoj Kraljevini Velike Britanije i Sjeverne Irske³. Podupire još i četrdesetak samostalnih lektorata koji nisu u njegovoj nadležnosti, a bez obzira na to, Ministarstvo lektorate redovito oprema kroatističkom literaturom, rječnicima, filmovima te različitim nastavnim i multimedijalnim materijalom. Studentima lektorata dodjeljuje jednosemestralne stipendije za usavršavanje hrvatskoga jezika na Croaticumu – Centru za hrvatski kao drugi i strani jezik, Centru za hrvatske studije u svijetu pri Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Splitu te Filozofskome fakultetu Sveučilišta u Rijeci; stipendije za znanstveni boravak radi proučavanja literature i/ili istraživanja koja se odnose na izradu znanstvenih radova iz područja kroatistike. Lektori na inozemnim sveučilištima koje šalje hrvatsko Ministarstvo, osim izvođenja nastave, moraju biti sposobni organizirati aktivnosti kojima potiču zanimanje za učenje hrvatskoga jezika: morali bi organizirati predavanja gostujućih predavača, profesora s hrvatskih sveučilišta, književnika, redatelja i drugih kulturnih i javnih djelatnika; organizirati kazališne predstave, večeri hrvatskoga filma, dane kulture, književne susrete, izdavanje časopisa. Također bi morali u lokalnim medijima promovirati lektorat koji vode.

³ Službeni podatci Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih o lektoratima hrvatskoga jezika i književnosti dostupni su na mrežnoj poveznici *Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih - Lektorati* gdje se nalaze adrese i službeni nazivi svih lektorata s imenima aktualnih lektora te njihovim kontaktima. Također su navedene zemlje i nazivi visokoškolskih ustanova na kojima se poučava hrvatski jezik, ali izvan nadležnosti MZOM-a. Kako znatan broj njih nije u nadležnosti hrvatskoga Ministarstva, teško je doći do točnoga broja takvih ustanova, zajedno s imenima ondje zaposlenih predavača, domaćih profesora, slavista, ali počesto neizvornih govornika hrvatskoga.

Hoće li se navedeno dogoditi, ovisi o mnogim činiteljima: lektorovoj osobnosti i poduzetnosti, ali i njegovim mogućnostima te iznimno – interesu zajednice u zemlji primateljici i njezinu odnosu prema imenu, opsegu i općenito kulturi iz koje lektor dolazi. Lektorska se pozicija i lektorove zadatke, zamišljene i ostvarene, ili pak predviđene, a neostvarene, analiziraju s obzirom na osobno lektorsko iskustvo u Sjedinjenim Američkim Državama, u kampusu Bloomingtonu (Indiana University)⁴ akademske godine 2004./2005., kada se lektor ipak uglavnom bavio nastavom (poučavanjem) te se rad na tom lektoratu uspoređuje s radom na današnjem, relativno mladome hrvatskom lektoratu u Punta Arenasu, Sveučilište Magallanes u Republici Čile. Prema radovima koji su o lektoratima objavljeni dosad (Požgaj Hadži 2018:470–472), navodi se kako je gotovo nemoguće doći do podataka o lektoratima na američkim sveučilištima i ondje zaposlenim lektoricama i lektorima. Požgaj Hadži među lektoricama i lektorima provela je anketu čija su pitanja bila u vezi sa statusom i organizacijom lektorata, posebnostima lektorata i redefiniranoj ulozi lektora, ali već tada (2015.) nije dobila opise hrvatskih lektorata na američkim sveučilištima (Požgaj Hadži 2018:475). Unatoč Promemoriji o hrvatskome jeziku Matice hrvatske (1995.) te izjavi HAZU-a Hrvatski jezik – poseban slavenski jezik (1996.), u Sjedinjenim Državama dvijetisućitih (akademska godina 2004./2005.) nije bilo jednostavno prihvaćeno kako naziv jezika Bosnian/Croatian/Serbian nije opravdan ni lingvistički ni politički (Martinović-Štimac 2007:48). Koji će od triju jezika – bosanski, hrvatski ili srpski – u nastavi prevladati, koji će se jezik predavati, ovisilo je isključivo o lektoru. Bloomingtonski lektorat⁵ tada nije bio u nadležnosti hrvatskoga Ministarstva znanosti, a prema dostupnim mrežnim stranicama Odsjeka za slavenske i istočnoeuropske jezike i kulture (*Department of Slavic and East European Languages and Cultures*) – jezik se i dalje zove zajedničkim imenom: naziv je kolegija Elementary (or Intermediate, Advanced) Bosnian/Croatian/Serbian. Ljeti se organiziraju intenzivni tečajevi, no predaju ih obično lektori koji nisu nužno izvorni govornici ili su gosti predavači. Na Sveučilištu u

⁴ Više o lektorskome iskustvu u bloomingtonskome kampusu na Sveučilištu u Indiani u članku Martinović-Štimac 2007:47–54.

⁵ Autorice u prethodnoj bilješci navedena članka obje su bile lektorice na lektoratu u Bloomingtonu (Blaženka Martinović akademske godine 2003./2004., a Vlatka Štimac 2004./2005.) koji tada nije bio u nadležnosti hrvatskoga ministarstva, nego se suradnja odvijala na osnovi ugovora između Sveučilišta Indiana i Sveučilišta u Rijeci. Profesor slavenskih jezika i književnosti Henry R. Cooper s američkog sveučilišta Indiana osobno se zauzimao za opstanak toga lektorata. U nadležnosti hrvatskoga Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih trenutačno nema lektorata na američkim ni kanadskim sveučilištima koja i danas rade na način da jedan lektor predaje hrvatski, srpski i bosanski jezik.

Indiani položaj kroatistike uvjetovan je sveučilišnom autonomijom i ekonomskim činjenicama; praktičnije je, i dakako jeftinije, zajedno, a ne odvojeno predavati tri jezika manje političke moći. Voditelji studija i u najnovije se doba utječu terminološkoj trijadi bosanski/hrvatski/srpski, abecednim slijedom (ili kojim drugim), a lektor u svojem radu ne može zanemariti trodijelnost naziva. Sveučilišna nastava hrvatskoga odnosi se na učenje hrvatskoga kao stranoga jezika te kod manjega broja studenata na učenje hrvatskoga kod djece iseljenika koja su zanemarila svoj prvi jezik (hrvatski, odnosno srpski) nakon što su usvojila drugi (engleski jezik). Takav proces zanemarivanja prvoga jezika, materinskoga, koji je potiskivan iz uporabe zbog učenja onoga jezika koji se smatra društveno vrijednijim nazivamo *subtraktivnom dvojezičnošću*, a karakterističan je za većinu djece naših iseljenika (Stančić–Ljubešić 1994:293). Studente se na lektoratu u Bloomingtonu dijeli na: početnike bez ikakva prethodnoga dodira sa slavenskim jezicima (uče hrvatski jezik kao strani); početnike koji već poznaju jedan slavenski jezik, najčešće ruski (također hrvatski uče kao strani jezik); početnike kojima je hrvatski (odnosno srpski) jezik njihovih predaka, ali ga ne govore te polaznike kojima jezik lektorata jest materinski, ali ne ovladavaju normom (govore ga u obiteljskoj komunikaciji, ali s primjesama engleskoga). S obzirom na različitosti među polaznicima, lektori moraju biti didaktički i metodički pripremljeni tako da studentima ponude poznavanje triju standardnih jezika i rad na tekstovima različitih funkcionalnih stilova. Na razini slušanja, govorenja, čitanja i pisanja polaznici moraju poznavati razlike te ovladavati specifičnostima standarda za koji se opredijele. Načini pristupanja takvu načinu rada prepušteni su lektorovoj umješnosti i promišljanju.⁶ Radilo se komunikacijsko-kontrastivnim pristupom (pojedinih južnoslavenskih standardnih jezika međusobno, ali i s engleskim). Mali broj studenata omogućuje individualan rad te donekle funkcioniranje odabranoga pristupa⁷. Problem naziva jezika na američ-

⁶ Prema anketama ni studenti ni lektori zapravo više ne žele poučavanje svih triju jezika istodobno; lektori žele poučavati samo hrvatski jezik, a studenti traže učenje hrvatskoga (Pasini 2008:143–144).

⁷ Najčešća pogreška koja se javlja jest prijenos jezičnih osobina i navika jednoga jezika u drugi (interferencija), ali i analogija. Za hrvatski i engleski specifična je nulta interferencija jer to nisu (tipološki) srodni jezici pa se najviše griješi u početnome stupnju učenja (interferencijske pogreške, npr. *Pitala sam ga ako će doći*). Na srednjoj se razini učenja javljaju interferencijske i analogijske pogreške, primjerice u padežima: *vidio sam moji rođaci*; sročnosti: *brazilski kava*, *šumski životinje*; glagolskoj rekciji i u povratnih glagola: *spremam za ispit*, *osjećam se da je dosad sve bilo u redu*; prijedlozima: *na petak*, *u festivalima* itd. Subtraktivno dvojezični studenti žele dobro naučiti (zbog želje da se uklope u društvo iz kojega potječu), ali zbog okolnosti i sveprisutne komunikacije engleskim njihova se međujezična gramatika više mnogo ne mijenja. Najčešće ostaju

kim sveučilištima nije lingvističko, već političko i ekonomsko pitanje, ali ipak se na mnogo toga može utjecati i mnogo toga poboljšati. Ovisi o volji, motivaciji i sposobnostima odsjeka zemlje primateljice lektora, sveučilišta kojemu taj odsjek pripada, ili pak Hrvata koji ondje žive i njihovoj suradnji s matičnom domovinom. Stoga se donosi primjer visoke uspješnosti jednoga hrvatskog lektorata zahvaljujući upravo lektorskim vještinama. Izravan uvid u rad lektorata hrvatskoga jezika i književnosti na Sveučilištu Magallanes u Punta Arenasu, Republika Čile, potječe iz neobjavljena rada kolegice Kristine Barišić koja je ondje bila prva lektorica u dva mandata. Više od poteškoća s kojima se lektori susreću, cilj je pokazati što sve zapravo radi lektor u zemlji poput Čilea, vrlo dalekoj od matične domovine i bez govornika hrvatskoga, uglavnom izvornih govornika španjolskoga jezika. Za pojedine destinacije, često vrlo udaljene, nije lako pronaći zainteresirana lektora koji bi se prilagodio životu u zemlji primateljici. Mnoge od tih zemalja zahtijevaju da lektor poznaje njihov domicilni jezik, dakle hrvatski se u tim zemljama uglavnom ne govori pa je utoliko odabir lektora sužen. I konačno, lektor je najčešće sam.

Lectorado de lengua y Literatura Croata Univesridad de Magallanes – Lektorat hrvatskoga jezika i književnosti Sveučilišta Magallanes u Republici Čile osnovan je u studenome 2017. U početku je djelovao kao vanjski odjel Filozofskoga fakulteta, a od 2023. djeluje kao dio Odjela za međunarodnu suradnju Sveučilišta Magallanes i pod upravom je hrvatskoga Ministarstva. Zbog interesa izvan studentske zajednice, od 2019. lektorat nudi i besplatnu grupu za profesore, djelatnike sveučilišta i zajednicu. Riječ je o intenzivnom tečaju hrvatskoga jezika izvan redovnoga programa Lektorata. Od 2024. g. postoji grupa otvorena za javnost na koju se upisalo više od devedeset polaznika. Čak trećina njih završila je tečaj. Od 2018. održava se nastava hrvatskoga jezika namijenjena svim studentima Sveučilišta bez obzira na podrijetlo. Hrvatski jezik ima status izbornoga kulturološkog kolegija premda je jasno kako izvornih govornika tamo nema. Od 2020. pak, osim učenja prve razine hrvatskoga jezika, nude se i naprednije razine: od godine 2024. studenti mogu upisati kolegije *Croata 3* i *Croata 4*. Kako se hrvatski jezik među polaznicima ne govori, za više je razine najprije bilo potrebno stvoriti uvjete, odnosno prikupiti dovoljan broj studenata koji su položili prethodnu razinu. Dosad je u nastavi hrvatskoga jezika sudjelovalo oko 250 studenata. Zanimanje uvijek postoji, no potrebno je uložiti trud i vrijeme u promociju te kontinuirano pozivati i poticati studente da isko-

na srednjem stupnju učenja gdje dolazi do fosilizacije znanja, no tom su razinom najčešće zadovoljni jer je dovoljna za njihove (komunikacijske) potrebe (Martinović-Štimac 2007:50–51).

riste mogućnosti koje im Lektorat nudi. Jedna od njih je i učenje hrvatskoga jezika u Hrvatskoj putem stipendija Vlade RH. Uza stipendije, Lektorat je tijekom šest godina djelovanja organizirao različite aktivnosti poput promotivnih događanja, nagradnih igara za studente, informativnih radionica, konferencija, pozvanih predavanja, otvorene nastave, književne večeri za djecu, proslave pet godina Lektorata, ali i ostvario suradnje s mnogim hrvatskim i južnoameričkim institucijama poput HAZU-a, Sveučilišta u Dubrovniku, Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, Nacionalnog sveučilišta u Rosariu (Argentina), Sveučilišta Taras Ševčenko u Kijevu, Co-lab Patrimonios Bioculturales, kluba Hrvata *Club Croata Punta Arenas*, Instituta za migracije i narodnosti RH, Hrvatske turističke zajednice, Turističke zajednice Grada Zagreba, UMAG TV-a, RadioTV Polara i drugih. Lektorica je 2024. opremila kutak u Sveučilišnoj knjižnici literaturom na hrvatskome i španjolskome jeziku. Postoji i vlastita oglasna ploča, mrežna stranica te se izrađuju promotivni materijali poput letaka i postera⁸.

Kako je razvidno iz navedenoga, lektor mora biti stručno osposobljen kroatist, ali i dobar poznavatelj zemlje primateljice te po mogućnosti njezin jezika da bi ostvario što bolji kontakt sa studentima, učvrstio svoj profesorski položaj i da bi mogao voditi vježbe iz hrvatskoga kao drugoga i stranog jezika. Budući da su na početnoj razini učenja česte interferencijske pogreške, dobro je da se uspoređuju primjeri na hrvatskome s onima na jeziku zemlje primateljice, bez obzira na to je li riječ o engleskom jeziku, španjolskome ili nekom trećemu. Lektor mora predstavljati svoju zemlju Hrvatsku, hrvatski jezik i kulturu; mora imati znanje s područja kulturoloških predmeta (povijest, kazalište, film, popularna kultura), stručno se usavršavati i surađivati s hrvatskom diplomacijom, u zemlji primateljici i u matičnoj domovini. Lektor mora biti i fleksibilan, širokih pogleda, kreativan, prilagodljiv te otvoren za različite aktivnosti. Mora promovirati svoj lektorat na različite načine i stalno biti prisutan u svim aktivnostima sveučilišta. Lektore bi se moralo pripremati za novu, redefiniranu ulogu, ponajprije počevši od studija, a nastavljajući sustavnim stručnim usavršavanjem, razmjenom iskustava s drugim lektorima te njihovom međusobnom komunikacijom kako bi se zadovoljile potrebe pojedinih sveučilišta. Croaticum – Centar za hrvatski kao drugi i strani jezik kao središnji nacionalni lektorat organizira tečajeve i škole hrvatskoga jezika za one koji uče hrvatski jezik u Hrvatskoj (strance) te organizira godišnje stručne sku-

⁸ Mrežna stranica hrvatskoga lektorata u vrijeme nastanka članka nije vidljiva, ali se u popisu elektroničkih izvora navode mrežne stranice koje promoviraju Lektorat hrvatskoga jezika i književnosti na Sveučilištu Magallanes.

pove za lektore na inozemnim sveučilištima. Također, sveučilišni lektori na Croaticum šalju studente na stipendije, no Croaticum nije institucija s prioritetnim ciljem brige o inozemnim lektoratima. U Hrvatskoj još uvijek ne postoji institucija po uzoru na slovenski *Centar za slovenski jezik kao drugi i strani* koja bi sustavnom strategijom promicanja hrvatskoga jezika na inozemnim lektoratima tim lektoratima ujedno koordinirala, organizirala stručna savjetovanja i radionice za lektore kao pomoć profesionalizaciji lektorskoga zanimanja te osmišljavala druge kulturno-promocijske programe hrvatskoga jezika, književnosti i kulture. U tom je potrebna koordinacija i sustavna suradnja državnih institucija poput Ministarstva znanosti, obrazovanja i mladih (u administrativnom i financijskom te političkom smislu), akademske zajednice te Vijeća za hrvatski jezik. Najmanje što akademska zajednica može učiniti jest stvaranje tekstova i pozivanje svojih kolega (osobito lektora na američkim i kanadskim sveučilištima) da razlikuju hrvatski, srpski i bosanski kao posebne standardne jezike jer je zadatak (hrvatske) akademske zajednice da upozorava, skreće pozornost na znanstvene činjenice bez obzira na to što će se (inozemna) sveučilišta pozivati na svoju autonomiju i/ili pak financijske teškoće, osobito ako je riječ o jezicima male političke moći poput hrvatskoga. S tim se može nositi na način da se piše, govori, objašnjava te napisano šalje prema inozemnim sveučilištima. Vijeće za hrvatski jezik u svojem će se Nacionalnom planu hrvatske jezične politike također pobrinuti da se najprije krene od razdvajanja značenja 'lektora koji redigira tekstove u skladu s pravilima hrvatskoga standardnog jezika zaposlena u medijima ili kakvoj izdavačkoj kući' i 'lektora koji poučava hrvatski jezik, književnost i kulturu na inozemnom sveučilištu' (*sveučilišnog lektora*) što je, uz prethodno spomenutu osmišljenu strategiju stručnog usavršavanja sveučilišnih lektora – dobar početak profesionalizacije toga zanimanja. Unatoč navedenim teškoćama, hrvatski je jezik prisutan na europskim i svjetskim sveučilištima, prije svega zahvaljujući znanju, sposobnostima, angažiranosti i entuzijazmu lektora hrvatskoga jezika ili pak domaćih profesora, stalno zaposlenih (slavista) na inozemnim sveučilištima, te uz administrativnu, političku, financijsku ili kakvu drugu pomoć spomenutih hrvatskih institucija.

Zaključak

Prema Zakonu o hrvatskome jeziku, a skorašnjim donošenjem Nacionalnoga plana hrvatske jezične politike, sustavno se i stručno skrbi o službenoj i javnoj uporabi hrvatskoga jezika, ali i unaprjeđuje učenje hrvatskoga kao drugoga i stranog jezika, iznimno među potomcima hrvatskih iseljenika u inozemstvu, te se potiče učenje hrvatskoga jezika među strancima u Hrvatskoj. Te procese svaka na svoj način podupiru hrvatske državne i javne te obrazovne i akademske institucije. Postoje i osobni, često nedovoljno prepoznati angažmani, koji su zasad tek na razini ideje. U doba smanjena interesa za filološke struke i/ili gašenja pojedinih slavističkih studija, mnogi su sadržaji dostupni na mrežnim stranicama i u elektroničkom obliku. Najvažniji tradicionalni oblici skrbi o hrvatskome jeziku u svijetu jesu hrvatske izvandomovinske škole (koje izvode nastavu prema hrvatskome kurikulu) i lektorati hrvatskoga jezika i književnosti na inozemnim visokim učilištima. U članku se, uspoređujući primjere lektorata na američkom Sveučilištu Indiana u Bloomingtonu i čileanskom Sveučilištu Magallanes u Punta Arenasu, pokazuje kako su prije dvadesetak godina, dok se još hrvatski jezik na inozemnim lektoratima predavao pod trodijelnim imenom (na mnogim je, osobito američkim sveučilištima, tako i danas) – lektorove zadaće bile uglavnom predavačke/nastavne, a kako na današnjima, mlađim lektoratima, lektor mora imati i menadžerske sposobnosti radi promocije hrvatskoga jezika i kulture te je poželjno da može predavati i druge kolegije poput nacionalne povijesti, književnosti te lingvističkih i/ili kulturoloških kolegija. Na kraju se članka navode znanja, vještine i sposobnosti koje mora imati lektor, a da bi uspješno promovirao svoju zemlju te se donose preporuke kako mu u tome mogu pomoći hrvatske institucije.

Literatura

- Burai, Renata. 2024. *Hrvatske škole u iseljeništvu*. Skradin: Matica hrvatska (Ogranak u Skradinu).
- Grčević, Mario. 2022. Jezično planiranje i Zakon o hrvatskom jeziku. *Filologija* 78, 35–50.
- Grubišić, Vinko. 2008. Izučavanje hrvatskoga jezika na višim učilištima, s posebnim osvrtom na Sveučilište Waterloo. *Časopis Hrvatskih studija* 5:1. Sydney: Centar Hrvatskih studija, Sveučilište Macquarie, 185–190.
- Hagège, Claude. 2005. *Zaustaviti izumiranje jezika*. Zagreb: Disput.
- Jelaska, Zrinka i dr. 2005. *Hrvatski kao drugi i strani jezik*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Kanajet Šimić, Lada. 2008. Hrvatska Matica iseljenika. *Časopis Hrvatskih studija* 5:1. Sydney: Centar Hrvatskih studija, Sveučilište Macquarie, 203–206.
- Martinović, Blaženka; Vlatka Štimac. 2007. O jednome lektoratu iz perspektive dvaju lektora. *Strani jezici: časopis za primijenjenu lingvistiku* 36:1, 47–54.
- Opačić, Nives. 2006. Nastavnici hrvatskoga kao stranoga jezika u susretu različitih kultura. *Lahor: časopis za hrvatski kao materinski, drugi i strani jezik* 1:1, 83–89.
- Pasini, Dinka. 2008. Lektorati hrvatskoga jezika na visokoškolskim ustanovama u inozemstvu. *Časopis Hrvatskih studija* 5:1. Sydney: Centar Hrvatskih studija, Sveučilište Macquarie, 140–147.
- Periš, Bernarda. 2008. Obrazovni programi MVPEI za Hrvate izvan domovine. *Časopis Hrvatskih studija* 5:1. Sydney: Centar Hrvatskih studija, Sveučilište Macquarie, 191–193.
- Požgaj Hadži, Vesna. 1998. Jezična norma u sveučilišnoj nastavi hrvatskoga jezika kao stranog – sociolingvistički uvjeti. U: *Jezična norma i varijeteti*. Ur. Boris Pritchard; Lada Badurina; Diana Stolac. Zagreb – Rijeka: HDPL, 435–447.
- Požgaj Hadži, Vesna; Marija Smolić; Mirjana Benjak. 2007. *Hrvatski izvvana*. Zagreb: Školska knjiga.
- Požgaj Hadži, Vesna. 2018. Hrvatski jezik kao strani unutar slavističkoga, evropskog i svjetskog konteksta. *Tabula: časopis Filozofskoga fakulteta* 15. Pula: Sveučilište Jurja Dobrile, 466–484.
- Samardžija, Marko. 2008. Poučavanje hrvatskoga na inozemnim sveučilištima i visokim učilištima u prošlosti i danas. *Časopis Hrvatskih studija* 5:1. Sydney: Centar Hrvatskih studija, Sveučilište Macquarie, 133–139.

- Smolić, Marija. 1998. Jezična norma između sustava i komunikacije. U: *Jezična norma i varijeteti*. Ur. Boris Pritchard; Lada Badurina; Diana Stolac. Zagreb – Rijeka: HDPL, 495–503.
- Stančić, Vladimir; Marta Ljubešić. 1994. *Jezik, govor, spoznaja*. Zagreb: Hrvatska sveučilišna naklada.
- Udier, Sanda Lucija; Marica Čilaš Mikulić. 2008. Croaticum – Centar za hrvatski kao drugi i strani jezik. *Časopis Hrvatskih studija* 5:1. Sydney: Centar Hrvatskih studija, Sveučilište Macquarie, 200–202.

Elektronički izvori i mrežne stranice

- Adrese lektorata hrvatskoga jezika i književnosti. <https://mzom.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti/Medunarodna/Lektori//adrese-lektorati-2024-2025-azurirano-6-3-2025.pdf> (pristupljeno 19. 2. 2025.).
- Croaticum – Centar za hrvatski kao drugi i strani jezik. https://croaticum.ffzg.unizg.hr/?page_id=46768&lang=hr (pristupljeno: 21. 2. 2025.).
- Grčević, Mario. 2023. Aktualna skrb o društvenom položaju hrvatskoga jezika. *Hrvatska revija* 2. *Matica hrvatska - Hrvatska revija* 2, 2023. - *Aktualna skrb o društvenom položaju hrvatskoga jezika*. <https://www.matica.hr/hr/760/aktualna-skrb-o-drustvenom-polozaju-hrvatskoga-jezika-35131/> (pristupljeno 21. 2. 2025.).
- Lektorat hrvatskoga jezika i književnosti na Sveučilištu Magallanes. <https://youtube.com/watch?v=20-22uDyerl> i <https://www.uestatales.cl/umag-celebro-5-anos-del-lectorado-de-lengua-y-literatura-croata-con-danza-y-coros/> (pristupljeno: 4. 3. 2025.).
- Ministarstvo znanosti, obrazovanja i mladih – Lektorati. <https://mzom.gov.hr/istaknute-teme/medjunarodna-suradnja-i-eu/lektorati/201> (pristupljeno: 19. 2. 2025.).
- Nikolić, Davor. Slavistika bez vizije. 2013. *Vijenac: novine Matice hrvatske za književnost, umjetnost i znanost* 512. *Matica hrvatska - Vijenac* 512 - *Slavistika bez vizije*. <https://www.matica.hr/vijenac/512/slavistika-bez-vizije-22446/> (pristupljeno 25. 2. 2025.).
- Odsjek za slavenske i istočnoeuropske jezike i kulture, Sveučilište Indiana / Department of Slavic and East European Languages and Cultures, Indiana University. *Bosnian, Croatian, Serbian: Languages & Cultures: About: Department of Slavic and East European Languages and Cultures: Indiana University Bloomington*. <https://slavic.indiana.edu/about/languages-cultures/southslavic/index.html> (pristupljeno 4. 3. 2025.).
- Zakon o hrvatskome jeziku. *Zakon o hrvatskom jeziku*. *Narodne novine* 14/2024., 2024. https://narodne.novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2024_02_14_252.html (pristupljeno 7.2. 2025.).

Promoting the Croatian language worldwide

Abstract

According to the Croatian Language Act, “the promotion and improvement of Croatian language learning among foreign citizens and descendants of Croatian emigrants in Croatia and abroad” should be one of the priority goals of the National Plan for Croatian Language Policy. Such promotion is carried out mostly by Croatian language schools for Croatian diaspora, which preserve and foster Croatian national identity, and by Croatian language courses at foreign universities, for which the Ministry of Science, Education and Youth is administratively responsible. This paper deals mainly with college and university courses of Croatian language abroad: it provides also a short definition of Croatian language, its name and position, structure of student population, and teaching methods, as observed during the Author’s stay at Indiana University, Bloomington, in 2004–2005. Such insights are put in correlation with efforts to establish new courses and with the current position of Croatian language at foreign universities, at a time when interest in Slavic studies is in decline, and when some philology university departments get closed. How to assist Croatian language teachers; how they have to act in the country they work in; and how to improve their interaction and relationship with their homeland, the country they represent. These issues can be addressed not only by the National Plan for Croatian Language Policy, but also by the establishment of an institution responsible for promotion of Croatian language at foreign universities: such an institution would coordinate the work of Croatian language teachers, organize workshops and counseling in order to improve their teaching skills, plan cultural and promotional activities, etc.

Ključne riječi: Zakon o hrvatskome jeziku, lektorati hrvatskoga jezika, nacionalni identitet, subtraktivna dvojezičnost, Sveučilište Magallanes

Keywords: Croatian Language Act, Croatian language university courses, national identity, subtractive bilingualism, University of Magallanes